

Hayat

*Hoyata, daima hayata.. dünyaya
daha çok hayat katalım!...*

Nietzsche

Cilt VI. 15 Ağustos 1929. Sayı : 137

Musahabe

Edebiyat tedrisatında halli güç mesele.

Liselerde niçin edebiyat okutuyoruz? Bediî zevk vermek, temiz lisan öğretmek, muhtelif asırların düşünce ve duygu tarzlarını anlatmak için değil mi? Bizim eski edebiyatımızı okutmakla bu maksatların hiç birini temin edemezsiniz. Eski eserlerin dar çerçeveleri içinde gençlerin bediî zevkini artıracak parçalar bulmak çok güçtür. Bulduğumuz ve bulacağımız parçalar da his ve fikir sahasının yalnız bir kısmına aittir. Divan edebiyatı, ve tanzimattan sonraki yazırlarla, hatta "Edebiyatı Cedide", nin vücuda getirdiği eserlerle hiç bir zaman temiz lisan mefhumunu veremezsiniz. Bilâkis bunlardan ekserisini gençlere nümune olarak göstereceğiniz zaman derhal onlara böyle yazmamaların da ihtara mecbursunuz. Her muallim Füzuli'nin bu parçası çok güzel, fakat sen böyle yazmayacaksın; Fikret'in bu parçası çok güzel fakat sen bu kelimeleri kullanmayacaksın, Halit Ziya Bey roman ve hikâyecilikte bir devir açmıştır amma sen ona lisan için bir nümune olarak bakmıyacak, bilâkis bunu fena bir lisan addedeceksin.. demek zarureti karşındadır. Diğer taraftan bir muallim edebiyatımızın muhtelif devirlerdeki fikir ve tehassüs tarzlarını öğretmeğe çalışırken bu his ve fikirlere insanî olanlara, bugün için bize kuvvet verebilecek olan parçalara ne kadar nadir olarak tesadüf eder.

Bu vaziyet karşısında edebiyat tedrisatı maalesef bizim mekteplerimizde cazibesini kaybediyor. Liselerde edebiyat derslerinde ne okutacağınızı tayin bile güç oluyor. Bir aralık bu dersler muntazaman bir edebiyat tarihi haline gelmişti. Bunun şüphe yok ki bir faydası oldu. Türk lisan ve edebiyatını tetkiki kabil olan ilk menşesine kadar çıkarak geçirdiği tekâmül hakkında talebeye bir fikir veriyordu. Fakat edebiyat tedrisatı buna munhasır olduğu müddetçe bu gün için gençlere kuvvet veren, bediî zevkini arttıran bir ders olmaktan çıkıyor, tarih dersinin bir zeyli kalıyordu. Halbuki liselerde edebiyat dersi yalnız bunun için vazedilmemiştir, yalnız tarih dersinin bir zeyli olarak kalmamalıdır.

Böyle yapmazsanız ne okutacaksınız? Maziden kalan eserleri iyice tarayınız. Bunlar içinde temiz lisan için nümune olan, bugün için kıymeti bulunan millî ve insanî hisleri ihtiva eyleyen ne kadar az eser bulursunuz. Geniş ve hakikaten edebî kıymeti haiz parçalar da kullanılan lisan itibarıyla

okadar eskimiştir ki bunun hakikî mahiyetine bugünün ve yarının gençleri çok zorlukla nüfuz edebileceklerdir. Denebilir ki bu kıymetli parçalar lisanları yüzünden ölü hal almışlar veya başka bir dilin edebî parçası şekline düşmüşlerdir.

O halde bugün elimizde ne kalıyor? Halk şiirlerinin çok mahdut eserleri, bugünün şiir ve nesirlerinden çok az parça... işte edebiyat muallimlerinin elinde talebeye bediî zevk verecek, hiç olmazsa bugün için lisan nümunesi olacak vasıta.. Bununla ne yapılabilir?

Kim ne derse desin, hiç şüphe edilemez ki Abdülhak Hamit beyefendinin eserlerinin bir kısmında büyük insanî kıymet vardır. Bütün his köşelerini kavrayan tenviu ve genişlik mevcuttur. Bu itibarla ondan sonra gelen şairlerin hiç biri bu mertebeye yükselememiştir. Fakat ne yazık ki lisanın çok seri tekâmülü yüzünden bu eserler de eskiyor, hatta eskimiştir. Arapça ve Farsî kelimelerle dolu yazılar karşısında kayıtsız kalan gençler bunların güzelliğini anlayabilmek için tercüme edilmeleri iktiza eder. O vakit hiç bir zevki kalmıyor. Hiç bir memlekette henüz yaşayan bir şairin lisanının bu kadar eskidiği vaki midir?

İşte bu vaziyet liselerin türkçe ve

Yeni temayüller**Amerika darülfünun ve Müzeleri**

Paris'in Sorbonne Darülfünunun namdar müderrislerinden M. Charles Diehl son defa Amerika'ya icra etmiş olduğu seyahat neticesinde bu memleketin irfan müesseseleri hakkındaki intibalarını neşretti. Bunda pek kıymetli malûmat mevcut olduğundan lisanımıza nakliyle karilerimizin nazarı ittilâna arzını faideli addettim.

Vahit

Amerika'lilar Newyork'ta üç hafta kaldıktan sonra Cemahirimüttetika hakkında bir kitap yazmağa kendini mecbur zanneden ecnebilerle istihza etmekten zevkâlırlar. Amerika'da üç haftadan ziyade kaldım ve Newyork'tan başka yerleri de gördüm, çünkü Bahrimuhiti Atlasiden Bahrimuhiti Kebire kadar Amerika kıt'asının bir tarafından girüp öbür tarafından çıktım; öyle olmakla beraber yalnız yarı görebildiğim bir çok şeylerden bahsetmekle Amerikalı dostlarımı tebessüm ettireceğimden korkarım.

Onun için burada ne borçlar mes'elesinden, ne Lindbegh'in kahrmanca uçuşundan ne bizden gördüğü hüsnü kabulden, gerek Cemahiri müttetikada ve gerek Kanada'da temamiyle Fransız olan köy ve sair yerler isimlerinin eski Fransava ait olmak üzere uyandırdıkları hatıralardan, ve içki memnuiyeti ve yahut Cemahirimüttetika'nın bahri siyasetinden, ne Cinevre konferansından bahsedecek değilim. Hatta Newyork, Chicogo, Cleveland v. s. gibi şehirlerde sky-scrapers denilen harikulâde yüksek binalar yeni eşkâlimimarîye sayesinde hiçte intizar olunmayan bir zarafet kespemiş olmaları na rağmen Amerika şehirlerinin bir kaç senedenberi hayli değişmiş olan haricî manzarasından bile bahsetmeyeceğim.

Fakat Amerika'da geçen altı aylık müddeti ikametim esnasında bir çok darülfünunlar gördüm ve bir çok müzeler gezdim. İşte burada bunlardan

bahsetmek isterim, çünkü bunu az çok salahiyetle yazabileceğim gibi, bu izahatında da bugünkü Amerika'nın irfan ve san'at hayatı noktai nazarından belki de faideden pek hâli görünmeyecek yeni temayülât veya hadisat müşahede olunabilecektir.

Şanlı en eski müessese

Havard — Ve yahut talebenin şarkılarında muhabbet ve şefkatle dedikleri gibi - Fair Havrad, old Harvard - Amerika darülfünunlarının en eskisi ve şüphesiz en sonucusudur. Tesisinin kıdeminden ve tedrisatının kıymetinden dolayı haiz olduğu nüfuz ve itibar hasebiyle, Cemahiri müttetika'nın her tarafından gelen talebesinin adedi cihetiyle, ve bu cesim cümhuriyetin muhtelif aksâmından alınan müderrislerinin tarzı intihabı itibariyle biraz da millî Darülfünun halini almaktadır. İşte bu sebepledir ki bugünkü Amerika'da maarif hususunda müşahede olunan fikir ve temayülâtı diğerlerinden ziyade temsil etmektedir. Burada yapılan şey müdekkiklerin na-arında hususî bir ehemmiyeti haizdir, ve derhâl ilâve edelim ki oldukça yeni şeyler yapılmaktadır. Bundan on beş sene evvel Havard'da bir kaç ay misafir olmuştum. Her memlekette onbeş senelik bir müddet derin tahavvülât husule getirir; bu cihet, başka yerlerden daha ziyade, Amerika hakkında doğrudur, hele bilhassa bu seneler zarfında harbin dehşetli buhranı da vukua gelmiş olursa...

Mevkii ve haricî manzarası cihetiyle şüphesiz Havard Amerika'nın sair darülfünunlarındaki zarafet ve letafeti haiz değildir.

Princeton darülfünunun gotik tarzındaki bina ve manastırlarıyla o güzel Cambridge ve Oxford kolejlerini hatırlatır; geniş yolları ve yeşilli-ler içi de ki parkları ile etrafını kuşatan kırlar kıyas kabul etmez bir ihtişamı daizdir. Berrak şellâlelerin inkıtasız fiskiyeler teşkil etmekte olduğu iki derin hendek arasında bir dağ üzerine oturan Cornell şeffaf ve mâvi suları havi büyük göllerle muhat olan Madison, romen tarzındaki kilisesi ve Floransa üslubundaki manastırları ile Stanford gayet bedi, ve cazip manzaralar arzederler; lâkin Madison, Cornell, Princeton, Stanford ehemmiyeti ikinci derecede olan şehirler dahilinde tesis edilmiş oldukları için bunlara hemen de köy darülfünunları diyeceğim geliyor. Havard ise yüzbinden ziyade nüfusu olan Cambridge şehri dahilindedir, ve Boston gibi azim bir beldeye de bir kaç dakikalık mesafededir. Yalnız bu husus ona ayrıca bir vas ve hâl vermektedir. Diğer taraftan Darülfünunun eski esasını teşkil eden ve bir çoğu XV III cı asrın sonundan veya XIX cının ilk nısfından kalma olan bin ların tarzı mimarîsi umumiyetle orta derecede olduğu gibi, büyük bir merdivenle, ve fazla mehabeti haiz yüksek üstünları havi muazzam revak ile mücehhez olan yeni kütüphanenin muhteşem ve

mutantan kütlesi altında biraz eziliyor. Şüphe yoktur ki kırmızı tuğla ile inşa edilmiş binaların ihata etmekte oldukları yeşil avlularda içinde bazan sincapların sıçramakta, ve altında da John Havard'ın tunç heykeli sanki hâyale dalmış gibi görünmekte olan büyük ağaçları havi o avlularda her halde ıstafat vardır. Kezalik, Darülfünunun garp cihetine doğru yayılın ve müderrislerden bir çoğunun mahalli ikameti olan şehir kısmı dahi zarafetten arı değildir. Gölgeyi uzun yollar boyunca uzanan bedi ve mütenevvi manzaralı güzel evler ağaçlar içinde ve yemyeşil şükûfezarlar arasında yüklemektedirler; bunlardan bir çoğu XVIII ci asrın "Müstemlikât üslubu," denilen üslubunda inşa olunmuştur. Bundan başka Havard'ın cenup cihetindeki nehir boyunca bütün bir yeni mahalle teşekkül etmiştir. Geçenlerde küşat resmi icra edilen güzel bir köprü bu nehrin iki sahilini vaslediyor. Elhasıl her taraf latiftir, hava var, vüs'at var, yeşillik ve aydınlık var. Hem rahat ve sükûnu, hem de ilmi iştigalata muktezi olan vesaiti geniş temin eden bu cesim belde mesai dahilinde ne iyi yaşanılır. Fakat Hovard'ın asıl ehemmiyeti Cemahirimüttetika'nın başlıca irfan merkezlerinden biri olmasındadır.

Bir Amerika darülfünununun ziyaret eden bir alamanın nazarı dikkatine çarpan şey yeni inşaat vücude getirmek hususunda layenkati görülen faaliyetlerdir. Hovard şu son senelerde harikulâde büyüdü. İnşası 1915 senesinde biten yeni kütüphane, mevcudunun zenginliği ve taksimatının rahat ve sühuleti itibariyle bildiğim kütüphanelerin en güzeli. Havi olduğu kitapların adedi cihetiyle şimdi-lik dünyanın yalnız iki kütüphanesi ona tefevvuk eder; zannederim ki onları da yakında geçecektir. Her hâlde bundaki vasaiti mesai hiç bir şeyle kıyas kabul etmez, temin ettiği sühuleti mesaiye cidden doyulmaz. Her müderrisin, sâde ve rahat, umumiyetle en ziyade tetkikine muhtaç olduğu kitapların yakınında, bir odası var, hususî tetkikarta bulunan bazı talebe kütüphanenin dahilinde çalış-

maya mezun olup, kendilerine en lâzım olan kitapları havi rafların yanında 300 masa onlar için tertip olunmuştur. Katoloğun serbestçe elde edile ilmesi, muamelatin sâdeliği, iâre keyfiyetnin genişçe vaki olması, bütün bunlar pratik bir duyguya delalet eder ki başka yerlerde de buna imtisal edilmiş ne kadar faideli olur.

Son iki sene zarfında başka binalar dahi inşa olundu. 1927 senesi haziranında Graduate School of Business administration denilen mektebin yeni ve geniş binaları küşat olundu. Bir nevi yüksek ticaret tedrisatı mektebi olan bu mektep 1908 senesinden beri Hovard'ta mevcut idi. Burada maksat Darülfünuna dört sene devam ettikten sonra işe atılmağa hazırlanan talebe filan veya filan sanayiînin hususî ve ameli teknikini öğretmek değil, iktisadî büyük hâdisatı, umumî prensipleri, mâlî, tüccarî ve sınaî hususatta mevcut olan esaslı mes'eleleri tedris ve talim etmek, hulasa e i bir iş adamına lâzım olan umumî irfan ve malûmatı onlara vermektir. Elvaki eski darülünun binası dahilinde bunun yeni bir şey olduğu aşîkârdır. Bu "iş mektebi," hüsnükabule nail olmuştur; bugün bin kadar talebeyi istap edecek vechile pek muhteşem bir surette tertibatı havidir.

Yine o haziran ayında Fogg ismindeki yeni müze dahi küşat olundu, çünkü eski bina gerek koleksiyonlarına ve gerek buna merbut bulunan Saniyî Nefise mektebine dar gelmekte idi. Birkaç hafta sonra Fen Fakültesine lâzım olan geniş kimya laboratuvarlarının inşasına başlanacak idi. Daha sair bir çok projeler dahi tetkik olunmaktadır.

Varidat ve teberruat

Şüphesiz bütün bunlar havlı paraya tevekkuf eder. Şu halde Darülfünunun masarifi ve buna nasıl karşı konulmakta olduğu hakkında bir fikir edinmek için onun en son bütçesini gözden geçirmek faideden hâli değildir.

Hovard, malûm olduğu üzere, bir Devlet Darülfünunu olmayıp Princeton gibi, Yale gibi, Columbia gibi istiklaline oldukça merbut ve müpte-

ladır. Malik olduğu serveti ona bu serbestliği temin ediyor. Darülfünunu teşkil eden arazi ve mebanî hariç olmak üzere Hovard 1926 senesinde 86.540.356 dolara mâlik idi. Senevi masarifi sekiz milyon doları bir z geçiyor idi. Bu rakam ise College ile Graduate school, yani edebiyat ve fen fakülteleri müderrislerine ait olan maaşların 1.146.627 dolar kadar azim bir mikdara bâliğ olduğunu kavdetmekte faideden hâli değildir. Hem de bunda ne hukuk, ne tıp, ne diniyat Fakülteleri, nede mühendis dışçılık, mimarî, ticaret mektepleri ile Darülfünunu terkip eden sair müesseseler dahil olmayıp bu hararın da maaşları takriben ona müsavi bir meblâğa varır.

Fakat bir nokta var ki belki de daha ziyade dikkate şayandır: o da Darülfünuna her sene vaki olan atiyeler ve yeni yeni vasiyetlerle bırakılan paralardır. 1925-1926 senesi için bütçenin bir faslında 7 milyona yakın bir meblağ mukayyet bulunuyor. Hem de bu rakamda "darülfünunun millî hidematını tevsi için," vaki olmuş olan hususî davet ve müracaat neticesinde toplanmış olan mebalîğ dahil değildir. Bu da bir az evvel bahsettiğim Business School ile Fogg müzesi ve kimya laboratuvarlarının inşası için idi: Talep edilen meblağ 10 milyon dolar kadar azim bir rakam teşkil ediyordu. Bu parayı zahmetsizce buldular. Business School'in inşası için Newyork şehrinde George F. Baker isminde bir banker tek başına yalnız beş milyon dolar vermiştir ki bütün masarıfa kifayet edecek kadde idi. Bu atiyeyi nasıl yapmış olduğu hakkında pek boş bir hikâye anlatıyorlar ki tam Amerikalılara layiktir. Mumailiyhten mecmun yedi milyona bâliğ olarak olan umumî masarıfa iştirak etmesi rica edildi ve şayet yalnız 500,000 dolar verecek olursa bunun mucibi seadet olacağı kendisine ima olundu. Cevaben: "Teessüf ederim, dedi; size 500,000 dolar vermek istemeyorum...," Ve tebessüm ederek şunu ilâve etti: "Lâkin beş milyon dolar kabule amade iseniz bunu memnuniyetle takdim ederim...," Küşad resmi icra olunduğu gün M. Baker

yeni binanın altın anahtarını Darülfünun reisine tevdi ettikten sonra evvelki atıyesine bir milyon dolar ile e etmiş, diğer bir zat dahi bu yeni müessesese için aynı meblağı takdim eylemiştir.

İste bunlar Amerika Darülfünunları müstesna haller değildir. Şüphesiz bu cömertlikler bazan biraz da intizar olunmayan bir şekil alırlar. Mesela bir gün Princeton Darülfünununun tevessü ve inkişafına alâkadar olma ı Carnegie'den rica olundu: "Memnuniyetle; orada yazık ki bir göl mevcut değil. Ben size bir göl vereceyim," dedi, ve buna 600000 dolar sarfetti ki Darülfünun heyeti belki de bu meblağın başka hususta sarfolunacağını görmeyi tercih ederdi. Fakat o zamandanberi Princeton'ın bir gölü vardır, ve bu göl her nakadar sun'î ise de bir kaç mil uzunluğunda olup oldukça güzel bir manzara teşkil etmektedir. Mamafî tebruatı bulunan kimseler her vakit bu derece garip keyf ve heveslerde bulunmazlar.

Âtîfet sahiplerinin isimlerini havi olan, ve aralarında Darülfünunun eski mezunlarının ekseriya mühim bir mevki işgal etmekte oldukları görülen o uzun listalara göz gezdirirken insan, başka yerlerde yapılanı - daha doğrusu yapılamayanı - düşünerek duyduğu samimî hayret ve takdire, gıpta ve haset günahına benzer bir şey de katmaktan kendini alamaz.

Yeni istikamet.

1926-1927 senesinde Havard cem'an 8000 talebeyi havi idi evvelki senelerin istatistikleri tetkik olunursa talebe adedinin lâyenkati ziyadeleştiği görülür. Muhtelif sebeplerin helesinden sonra, Darülfünunlara cezbetmekte olduğu talebenin haddinden fazla olan bu akını bir çok mütefekkirlerin zihnini işgal etmekten hâli kalmıyor. Havard'ın mukadderatını idare etmekte olan âli zat, yani reis A. L. Lowell, 1926 senesinde tanzim eylemiş olduğu raporda yüksek tedrisat müesseselerine namet olanların bu seri tezayüdüne işaret ederek, Amerikalıların Darülfünunlardaki tahsil ve terbiyeye ait fezail hakkında fazla itimat etmelerinde mevcut olan mahzurları pek doğru olark kayıt edi-

yor ve şöyle diyor idi: "Darülfünunun yegâne tahsil ve terbiye vasıtası olmadığı gencin sevdiği ameli bir say ve iştiğalde, canını sıkacak olan derslerden ziyade zihnen ve manen faide bulacağını unutuluyor gibidir.

"En iyi talim ve terbiyenin self-Education nolduğu ve bir genci hiç bir alâka duymadığı işlere bağlanmak suretile mektepte kalmağa bir haddenden ziyade mecbur etmek, onun zihin ve fikrini ahmaklaştırmak ve tabî ve mizacını da bozmak tehlikesini mucip olacağı kâfi geleceği anlaşılmıyor."

Buna binaen bu büyük Darülfünunlar kabul ettikleri talebenin adedini tahdide çalışıyorlar. Mesela Princeton 1000 den ziyade talebe al amaktadır ve bu da vakıa nazaridir; zira bu adet hafifçe tecavüz edilmektedir. Darülfünun bu suretle iki kat istifade etmektedir. Evvela değersiz bir çok talebe ile dolmıyor; diğer taraftan da kendi telebesini daha eyi elinde bulunduruyor; çünkü dühul için vaki olan talepler, kabul edilenler adedinden pek yüksek olduğundan gayri kâfi derecede çalışanları bertaraf etmek daima kolaydır.

Havard daha çok namzet kabul ediyor. Her sene buraya en az bin kadar talebe kabul edilmektedir. Fakat kabolden evvel - hiç değilse nazari olarak - oldukça güç bir imtihan icra olunur, ve bizzarure namzetlerin kâffesi kabul olunmaz. Talebenin çok defa yüksek tedrisata ait dersleri faideli surette takibe pek fena hazırlanmış olarak geldikleri gibi Fransız Darülfünunlarımızda da böyle bir tetbirin ittihaz olunması belki de faideden hâli olmaz. Vakıa bir Amerika Darülfünunu ile bizim Darülfünunlarımız arasında ne gibi fark mevcut olduğunu ve Amerikan bir çok Darülfünunlarında ilk iki senenin bizim orta tedrisatımıza pek benzediğini bilmez değilim. Lâkin Darülfünun namzetleri arasında tasfiye icrası usulu gene eyi neticeler vermekten geri kalmaz.

Bu hâl ise Havard'ta tabiidir ki, garpta pek müteaddit olan ve tahsilin müşterek olmasından dolayı binlerce erkek ve kız talebeyi havi bulunan Devlet Darülfünunlarında

usulî idareden oldukça farklı bir tarzı idare ihdas etmektedir. Kezalik tedrisat usulünde de fark vardır. Bu hususta dahi büyük değişiklikler vücade geldi, ve esaslı ehemmiyeti haiz islahat bu sene içinde icra olundu.

Az zamana gelinceye kadar Havard talbesi - bir hayli Darülfünunlarda hâlâ cârî olduğu üzere pek çok dersler altında eziliyor, ve tefekkür ve şahsî taharriyata pek az vakit bularak ancak kendilerine gösterilen dersleri biraz da adeta bir makine gibi kayıt ve tekrar etmekten başka bir şey yapamıyor idiler.

Bundan evvel bahsettiğim raporda Lowell şunu yazıyor idi:

"Hayata ve hatta ilmi bir mesleğe insanı hazırlayan yegâne ve en esaslı şey fennî malûmat değildir. Zibin ve fikri terbiye etmek, serbest kalmak, gerek fert ve gerek cemaat için hayatî bir ehemmiyeti haizdir." Biraz daha sonra şunu diyor: "Düşünmeği, ve irfan sahibi bir insanın ve bir vatandaşın ne gibi şeyler üzerinde imali fikir etmesi lâzımgeleceğini öğretmek... İşte bir meslek mektebi olmayan bir Darülfünun bu maksadı takip eder." Efkâre ittibaen talebede şahsî mesai zevkini inkişaf ve tevsi etmeğe çalıştılar. Pek çok okumağa, kendi kendilerine taharriyat icra etmeğe onları teşvik ettiler; imtihanlarda yalnız malûmat değil idrak ararlar, tenkit fikri ararlar. Gözümün önünde duran bir raporda deniliyor ki: "Talebeye daha ziyade serbestlik, şahsî mes'uliyetleri hakkında daha geniş bir duvgu vermelidir."

Bunun için de talebeye bazı derslerde hazır bulunmaktan ise şahsî bir vazife hazırlamağa thesis for distiction makamında bir muhırrı tanzim ve takdim etmeğe mezuniyet verdiler; bu taharriyata yardım etmek ve bunları idare eylemek için müderrislerin yani başında - tutors dedikleri - bir nevi müzakereciler ihdas ettiler ki bunla talebe ile daha doğrudan doğruya temasta olup vazifeleri de onları irşat etmek, onlara yol göstermek, ve çalışmağı öğretmektir.

— Sonu var —

Vahit